

Ivo Maroević

Autor u uvodu daje sažeti stručni i znanstveni okvir područja zaštite spomenika kulture i interdisciplinarnosti djelovanja na tom području. Narочito naglašava povezanost humanističkih i prirodnih znanosti, što dolazi do izražaja u periodici koja pokriva to područje.

Razmatrajući pitanja u vezi s publiciranjem konzervatorskih problema, autor daje pregled publikacija po republikama u SFRJ. Posebno ukazuje na probleme neredovitosti izlaženja, neriješeno financiranje i s tim u vezi poluprofesionalni rad redakcija.

Na posebnom mjestu autor analizira načine informiranja u publikacijama na nacionalnom i međunarodnom planu. Na nacionalnom planu analizira tekst s priložima, sažetak, sadržaj, indeks prema godinama i sadržajima i uvjete za prijelaz prema nekonvencionalnim oblicima informiranja. U analizi informiranja na međunarodnom planu autor se zadržava samo na sekundarnim publikacijama.

Na kraju autor zaključuje o nužnosti stabiliziranja načina financiranja, profesionaliziranja rada redakcija, standardiziranja načina informiranja u konvencionalnom i nekonvencionalnom obliku i jačeg organiziranog informiranja na međunarodnom planu.

PROBLEMS OF INFORMATION-GIVING IN THE SPHERE OF CONSERVATION

Ivo Maroević

The author contributes in the introduction a concise technical and scientific survey of the spheres of protection of monuments of culture and of the interdisciplinary character of activities in this field. He lays special emphasis upon the mutual connection between the humanities and science - a fact finding its expression in the information-giving covering this sphere.

In reviewing queries connected with the publishing of conservation problems, the author contributes a survey of publications in the individual republics of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia. He touches notably upon problems of irregular publishing, upon unsolved financing and, in this connection, upon the semi-professional nature of the work of editorial offices.

At a certain juncture the author analyses the modes of information-giving in publications on national and international levels. On the national level he analyses texts with supplements, summaries, contents, indices according to the years and contents, as well as conditions for a transition to unorthodox forms of information-giving. Within the framework of an analysis of information-giving on an international level, the author dwells solely upon secondary publications.

Lastly, the author draws inferences about the necessity to stabilize the financing method, to render the work of editorial offices professional, to standardize the mode of information-giving in both the orthodox and unorthodox forms, as well as to intensify organized information-giving on an international level.

The author compares in the introduction a concise technical and scientific survey of the spheres of professional work of culture and of the interdisciplinary character of activities in this field. He lays special emphasis upon the mutual connection between the humanities and science - a fact which he expresses in the information-giving covering this sphere.

In reviewing queries connected with the publishing of conservation problems, the author contributes a survey of publications in the field of the scientific literature of the republic of Yugoslavia. He touches upon the problem of irregular publishing, upon methods of financing and, in this connection, upon the semi-professional nature of the work of editorial offices.

At a certain juncture the author analyzes the modes of information-giving in publications on national and international levels. On the national level, he analyzes texts with supplements, series, contents, tables according to the year and content, as well as conditions for a transition to unorthodox forms of information-giving. Within the framework of an analysis of

Predavanje sa III savjetovanja o naučnim publikacijama na nacionalnom i internacionalnom planu, održano u Zagrebu 21. listopada 1976. godine

Ivo Maroević

UDC 7.025.3/.4:351.853.1:05

Zaštita spomenika kulture složena je međjudisciplinarna djelatnost koja obuhvaća široki krug rada, od proučavanja i ispitivanja određenih predmeta, gradjevina, naselja ili lokaliteta, za koje se pretpostavlja da imaju spomenička svojstva, preko utvrđivanja tih svojstava do registriranja takvog objekta kao spomenika kulture, tj. do identificiranja i registriranja spomenika kulture do pune brige za njegovo održavanje, konzerviranje, revitaliziranje i eventualno restauriranje, da bi se kulturno nasljeđe sačuvalo za buduće generacije. Budući da su spomenici kulture sazđani od materijala koji su bili izloženi nepovoljnom djelovanju raznih vanjskih čimilaca, očuvanju izvornih oblika i materijala posvećuje se puna pažnja, što opet dovodi do nužnog sudjelovanja stručnjaka različitih profila u istraživanju stanja, uzroka oštećenja spomenika i napokon u provodjenju neposrednih mjera njihove zaštite. Ako tome dodamo još jedan važan element zaštite, a to je odnos društva u cjelini prema spomeniku kulture, izražen u pravnoj zaštiti, financiranju radova ili informiranju o spomeniku, i na kraju informativno-dokumentacionu djelatnost koja nužno prati sve procese u toj djelatnosti, tada tek možemo spoznati širinu i raznolikost, međjuzavisnost i međjudjelovanje pojedinih stručnih i znanstvenih disciplina koje se susreću u radu na zaštiti spomenika kulture. Ta međjudisciplinarnost, koja povezuje široki krug huma-

nističkih struka, od prava i ekonomije preko povijesti, povijesti umjetnosti, arheologije i etnologije do informatike, s onim prirodnih znanosti, od gradjevinarstva i geodezije do specijalne kemije, fizike i primijenjenih tehnologija, temeljna je oznaka suvremene zaštite spomenika kulture.

Periodika, koja se prateći ovu djelatnost sukcesivno javlja još tamo od početaka organizirane zaštite spomenika kulture u 19. st. pa do danas, na svoj način odražava sva kretanja u toj djelatnosti.

Mi ćemo se u ovom prikazu zadržati prvenstveno na periodici koja se javlja u svim našim republikama i pokrajinama od 1945. do danas. Vidjet ćemo da, unatoč nizu nedostataka u pojavi i rastu suvremene konzervatorske periodike, ona prati razvitak filozofije i ideje zaštite spomenika kulture. To znači da ona na poseban način odražava subjektivnu sliku stanja u toj djelatnosti u nas u proteklih trideset godina.

Proanaliziramo li časopise koji se u ovom strukovnom području javljaju u Jugoslaviji, možemo primijetiti da se prvi javljaju negdje pedesetih godina, dakle ne odmah nakon stvaranja nove Jugoslavije. Najraniji su časopisi "Varstvo spomenikov" Zavoda za spomeniško varstvo Slovenije, u Ljubljani 1948. god., i "Zbornik zaštite spomenika kulture, tadašnjeg Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture, u Beogradu 1951. god. Tek kasnije, nakon 1955. godine pojavljuju se časopisi po republikama i pokrajinama. To su pretežno godišnjaci koje izdaju republički i pokrajinski zavodi za zaštitu spomenika kulture.

nističkih struka, od prava i ekonomije preko povijesti, povijesti umjetnosti, arheologije i etnologije do informatike, s onim prirodnih znanosti, od gradjevinarstva i geodezije do specijalne kemije, fizike i primijenjenih tehnologija, temeljna je oznaka suvremene zaštite spomenika kulture.

Periodika, koja se prateći ovu djelatnost sukcesivno javlja još tamo od početaka organizirane zaštite spomenika kulture u 19. st. pa do danas, na svoj način odražava sva kretanja u toj djelatnosti.

Mi ćemo se u ovom prikazu zadržati prvenstveno na periodici koja se javlja u svim našim republikama i pokrajinama od 1945. do danas. Vidjet ćemo da, unatoč nizu nedostataka u pojavi i rastu suvremene konzervatorske periodike, ona prati razvitak filozofije i ideje zaštite spomenika kulture. To znači da ona na poseban način odražava subjektivnu sliku stanja u toj djelatnosti u nas u proteklih trideset godina.

Proanaliziramo li časopise koji se u ovom strukovnom području javljaju u Jugoslaviji, možemo primijetiti da se prvi javljaju negdje pedesetih godina, dakle ne odmah nakon stvaranja nove Jugoslavije. Najraniji su časopisi "Varstvo spomenikov" Zavoda za spomeniško varstvo Slovenije, u Ljubljani 1948. god., i "Zbornik zaštite spomenika kulture, tadašnjeg Saveznog instituta za zaštitu spomenika kulture, u Beogradu 1951. god. Tek kasnije, nakon 1955. godine pojavljuju se časopisi po republikama i pokrajinama. To su pretežno godišnjaci koje izdaju republički i pokrajinski zavodi za zaštitu spomenika kulture.

Tako se, idemo li redom, javljaju "Naše starine" Zavoda za zaštitu spomenika kulture Bosne i Hercegovine u Sarajevu, "Saopštenja Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Srbije" u Beogradu, "Gradja za proučavanje spomenika kulture Vojvodine" Pokrajinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture Vojvodine u Novom Sadu, "Starine Crne Gore" Zavoda za zaštitu spomenika kulture Crne Gore u Cetinju, "Kulturno nasleđstvo" Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture Makedonije u Skopju i "Starine Kosova i Metohije" Pokrajinskog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Prištini. Jedino u Hrvatskoj nema središnjeg republičkog godišnjaka. Tu izlaze "Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske" još od 1952. god. i "Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji" Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju, današnjeg Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu. Tek ove godine dovršava se tiskanje prvog broja "Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske" u izdanju Republičkog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu.

Usporedo s ovim časopisima i dalje izlazi "Zbornik zaštite spomenika kulture" Saveznog instituta u Beogradu, koji od 1962. godine postaje Jugoslovenski institut za zaštitu spomenika kulture, da bi nakon provedene decentralizacije 1971/2. izdavanje nastavio Republički zavod za zaštitu spomenika kulture Srbije u Beogradu.

Osnovna je značajka svih tih časopisa - godišnjaka stanovita neredovitost izlaženja, tako da se kod mnogih pojavljuju dvobroji, često s velikim zakašnjenjem od jedne do tri godine. Naravno da bi se trebalo zapitati zbog čega dolazi do neredovitosti u izlaženju. Prvenstveno zbog toga što nije riješen način njihova financiranja. Kako

uglavnom sve časopise izdaju republički ili pokrajinski zavodi za zaštitu spomenika kulture, njih financiraju republički fondovi ili, danas, SIZ-ovi u oblasti kulture. Uskladjivanje rada redakcija s pritjecanjem novčanih sredstava, gdje se financijska godina uvijek ne poklapa s ritmom doznačivanja odobrenih sredstava, nastojanje da se časopisi što bolje opreme, jer zbog svoga značaja zahtijevaju mnogo ilustracija, i neprestano povećavanje cijena tiskarskih usluga i materijala, dovode do toga da su odobrena sredstva za izdavanje časopisa uglavnom nedostatna i da se moraju katkada prikupljati više godina da bi se pojavio jedan broj.

Drugi je razlog u radu i sastavu redakcija koje uglavnom sačinjavaju istaknuti konzervatori što taj posao obavljaju usporedo s nizom drugih poslova i zadataka. Tehničke i organizacione poslove obavlja gotovo uvijek neki stručnjak zaposlen u zavodu koji izdaje časopis, dok se za poslove opreme i tehničkog uređivanja angažiraju vanjski suradnici. Dakle, vidimo da je čitav posao redakcije uglavnom neprofesionalno postavljen, pa zbog teškoća da redakcija na vrijeme obavi svoj posao često dolazi do zakašnjenja i neredovitosti izlaženja časopisa. To opet destimulira autore tekstova, tako da s vremenom nastaju poteškoće u prikupljanju priloga za objavljivanje. Ujedno, to djeluje i na fizionomiju časopisa koji ne može dati aktualnu informaciju u odredjenom vremenskom trenutku, već se zadovoljava prezentiranjem onih problema koji imaju dugoročniji značaj.

Ako se posebno zadržimo na načinu informiranja putem periodike na nacionalnom planu, tj. ako proanaliziramo način na koji se u tim časopisi-

ma daje kratka, brza i efikasna informacija o onome što se objavljuje, vidimo da svi časopisi s ovog područja, gotovo od početka svog izlaženja, nastoje svojem sadržaju dati i međunarodnu dimenziju. Svi časopisi objavljuju sažetke, sa- držaje i opise ilustracija na stranim jezicima.

Sadržaji časopisa uglavnom se nalaze na početku svakog broja, a i oni koji su ranije imali sa- držaj na kraju broja prebacuju ga na početak (primjer "Gradja za proučavanje spomenika kulture Vojvodine"). Jedino su godišnjaci iz Republike Srbije zadržali sadržaj na kraju svakog broja ča- sopisa.

Pojavu, smještaj unutar časopisa i jezik sažetaka takodjer je zanimljivo pratiti, jer nam pokazu- ju stanovitu evoluciju u smjeru efikasnijeg informiranja. Časopisi iz Hrvatske imaju dvojaku praksu. "Vijesti muzealaca i konzervatora Hr- vatske" nisu imali sažetaka, ali se javljaju od 1970. po želji autora pojedinog priloga, a "Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji" ob- javljuju sažetke od početka svog izlaženja. Pra- ksa da se sažeci objavljuju na kraju pojedinog broja časopisa, a ispred sadržaja, polako se izgubila i oni se danas uglavnom nalaze iza sva- kog objavljenog priloga. Jedina iznimka je "Varstvo spomenikov" koje u posljednja dva broja uvodi suvremeniji oblik informiranja. Naime, na početku svakog priloga usporedo se publicira sa- žetak na slovenskom i engleskom jeziku u opsegu informacione kartice klasificirane prema UDK. Ti isti sažeci nalaze se i na kraju svakog broja časopisa, gdje su objavljeni na kartici koja se može istrgnuti iz časopisa, i to s jedne strane na slovenskom, a s druge strane na engleskom jeziku. To je ujedno jedini časopis s ovog po-

dručja koji je primijenio nešto suvremeniji i efikasniji oblik informiranja svojih čitalaca.

Strani jezik na kojemu se objavljuju sažeci varira. On uglavnom ovisi o tri faktora: o stanovištu redakcije, odnosno o kulturnom krugu kojemu gravitira, o želji autora ili o dogovorenom standardu. Engleski jezik odabrao je časopis "Grdja za proučavanje spomenika kulture Vojvodine" i u novije vrijeme "Varstvo spomenikov" koje je do 1972. god. objavljivalo sažetke na francuskom jeziku. Sažetke isključivo na francuskom jeziku objavljuju časopisi iz Srbije i Crne Gore. Kombiniranje francuskog i talijanskog jezika primjenjuje se u "Prilozima povijesti umjetnosti u Dalmaciji", a u "Našim starinama" sažeci su na francuskom, njemačkom ili engleskom jeziku ovisno o izboru svakog pojedinog autora. Sažeci časopisa "Kulturno nasledstvo" objavljeni su na francuskom ili engleskom jeziku, a "Starine Kosova i Metohije" imaju sve sažetke na dva jezika, albanskom i francuskom. Sažeci u "Vijestima muzealaca i konzervatora Hrvatske" objavljuju se na njemačkom, francuskom ili engleskom jeziku, ovisno o želji autora priloga.

Iz ovog sumarnog pregleda vidi se da ne postoji jedinstveni odnos prema informiranju čitalaca u inozemstvu, već da se on uspostavlja prema pretpostavljenom interesu glavnih jezičnih područja Evrope - posredno i svijeta (ali manje) - za određeni publicirani problem. Pokušaj slovenskog časopisa "Varstvo spomenikov" da na engleskom jeziku i karticom, klasificiranom prema UDK, postigne cjelovitu i kratku informaciju koja bi bila pokušaj da se počne razmišljati i o nekonvencionalnim oblicima publikacija, zasad je ostao bez odjeka u drugim sredinama. Čak ni novi

broj "Godišnjaka zaštite spomenika kulture Hrvatske", koji tek što nije izišao iz tiska, nije predvidio nikakav poseban način informiranja, čak ni onaj najelementarniji prema primjeru iz Slovenije publiciranjem obradjene kartice koja bi svakom čitaocu i potencijalnom korisniku pomogla da se lakše orijentira među publiciranim tekstovima. Ni drugi oblici informiranja na razini sekundarne publikacije nisu našli svoje mjesto u publikacijama s konzervatorskog područja. Jedino časopisi iz Republike Srbije "Saopštenja" i "Zbornik zaštite spomenika kulture" izdali su indekse objavljenih tekstova po autorima, i to "Saopštenja" za brojeve I - IX, a "Zbornik zaštite" za prvih i drugih deset godina izlaženja.

Budući da je riječ o specifičnoj strukturi tekstova, reakcija i načina oblikovanja sadržaja pojedinih časopisa s ovog strukovnog područja, u ovom se trenutku ne može govoriti o pomišljanju na prijelaz na bilo koji nekonvencionalni oblik publiciranja. Naime, ni konvencionalni oblik publiciranja nije još do kraja afirmiran, jer zbog niza poteškoća dolazi do neujednačenog odnosa u temeljnim elementima informiranja.

Periodika s konzervatorskog područja na međunarodnom planu boluje gotovo od istih bolesti kao i naša. Jedina organizirana informatička djelatnost u ovoj oblasti javlja se u sferi prirodnih znanosti. Međunarodni institut za konzerviranje (IIC) sa sjedištem u Londonu izdaje "Art and Archaeology Technical Abstracts" (AATA), jedinu sekundarnu publikaciju tog tipa koja u sažecima daje pregled svega onoga što se u svijetu publicira na području fizikalnih, kemijskih i tehnoloških istraživanja i zahvata u konzerviranju umjetničkih i arheoloških predmeta.

Drugi pokušaj čini Medjunarodni savjet za spomenike i povijesne cjeline (ICOMOS) koji u svom časopisu "Monumentum" pokušava u svakom broju dati određenu tematsku i teritorijalnu (po državama) bibliografiju publiciranih tekstova na temu zaštite spomenika kulture u sferi arhitekture i urbanizma. Međutim, s obzirom na poteškoće u načinu financiranja, izlaženje je neredovito i podaci imaju gotovo isključivo retroaktivni značaj, tj., ne mogu služiti kao aktualna informacija.

Neki od inozemnih konzervatorskih časopisa publiciraju i određene bibliografije, ali ne samo s konzervatorskog nego i sa srodnih područja, a to su povijest umjetnosti i arheologija. No ne postoje posebne nacionalne bibliografije, indeksi i pregledi tematike časopisa što su u vezi sa zaštitom spomenika kulture, a koji se izdaju u jednoj državi ili na jednom jezičnom području. To isto ne postoji ni na svjetskom planu, pa je u ovom trenutku vrlo teško imati pregled nad onim što se u svijetu publicira u vezi s vrlo raznorodnom i kompleksnom problematikom zaštite spomenika kulture.

U nas situacija nije bitno drugačija. Ni u edicijama bibliografije Jugoslavije, gdje ne postoje posebna područja zaštite spomenika kulture koja bi interdisciplinarno kumulirala informacije o publiciranim priložima s različitih znanstvenih i stručnih područja što se međusobno susreću i prepleću u ovoj djelatnosti, ne možemo dobiti potrebnu punu informaciju. Stoga bi svakako trebalo razmišljati i o toj vrsti sekundarne publikacije.

Kako smo već vrlo blizu zaključaka, pokušati

ćemo sistematizirati one koje nam nameće konzer-
vatorska problematika. Kao prvenstveni zadatak
nameće se stabiliziranje adekvatnog financiranja,
kako bi se izbjegle teškoće koje proizlaze iz do-
sađšnjeg načina financiranja.

Nakon toga trebalo bi profesionalizirati rad re-
dakcija tako da se uz stručnjake članove redak-
cija stvori ne velik, ali precizan profesionalni
aparatus koji bi sve redaktorske i organizacione
poslove obavljao profesionalno, brzo i u roku.

Jedno i drugo normaliziralo bi izlaženje časopi-
sa; oni bi postali redoviti i time bi stimuli-
rali autore da iznose i one teme koje zbog svoje
aktualnosti zahtijevaju objavljivanje u odredjenom
roku.

Da bismo ujednačili pristup i vezu našeg terena
s medjunarodnom stručnom javnosti, trebalo bi
ujednačiti pristup i značenje sažetaka. Ne treba
težiti za tim da se za čitavu Jugoslaviju dogo-
vori objavljivanje sažetaka na jednom jeziku,
ali treba dogovoriti način na koji će sažetak
postati podatak što će korisniku u svijetu,
kojem je namijenjen, davati najpotpuniju informa-
ciju. Treba inzistirati i određenim internim pro-
pisom dogovoriti da se u svakom broju časopisa s
ovog područja objave kartice za svaki prilog. Na
njima bi se nalazio sažetak na našem i stranom
jeziku, a one bi bile klasificirane prema UDK ili
prema nekoj klasifikaciji koja bi izrasla iz UDK,
a koja bi mnogo više odgovarala problematici
zaštite spomenika kulture.

Isto tako, po uzoru na neke inozemne časopise,
trebalo bi u svakom broju davati opširniju in-
formaciju o autorima pojedinih priloga. Ali, ka-

ko u nas još nema dovoljno prakse ni iskustva u tome, oprema časopisa u tom smislu morala bi biti predmet detaljnijeg stručnog razgovora.

Što se tiče uključivanja nekih nekonvencionalnih oblika publikacija u konzervatorsku periodiku, tome bi trebalo pristupiti planski, organizirano i dogovorno. Naime, iako riječ konzervatorstvo nosi u sebi tek verbalni prizvuk konzervativizma, on se ipak tu i osjeća. Vrlo je teško stručnjake koji rade u ovoj oblasti zainteresirati za nekonvencionalne oblike publikacija i, uopće, privoliti ih na mogućnost da njihov tekst bude pristupačan u obliku nešto proširenijeg sažetka - sinopsisa, a ne kao i tekst, odnosno da puni tekst bude namijenjen samo onome tko izrazi želju da ga konzultira. Iako je zaštita spomenika kulture posebna strukovna oblast u kojoj bi tek određeni prilozi s područja prirodnih znanosti mogli već sada prihvatiti ideju nekonvencionalnih oblika publiciranja, trebalo bi u tom smjeru djelovati i pokušati utvrditi koji bi oblici nekonvencionalnog publiciranja bili najadekvatniji za primjenu u ovoj oblasti. Možda u početku usporedo s konvencionalnim oblicima, da bi kasnije ipak izvojštili samostalno pravo gradjanstva.

Shvativši je kao prijeku potrebu, valjalo bi insistirati da se u ovoj oblasti na razini čitave države - Jugoslavije - započne s publiciranjem sekundarne publikacije koja bi prikupila sve što je publicirano na temu zaštite spomenika kulture, i to ne samo u konzervatorskoj nego i u ostaloj periodici. To se osobito odnosi na časopise s područja arhitekture, povijesti umjetnosti i arheologije, s jedne strane, i časopisa određenih prirodoznanstvenih grupa, s druge strane.

Takva sekundarna publikacija bila bi ujedno najbolji informator i najbolji vodič za konzultiranje svega onoga što se u nas događa, da bismo kasnije isto tako istupili na međunarodnom planu. Takve sekundarne publikacije morali bismo objavljivati na onim stranim jezicima za koje ćemo smatrati da su za nas optimalni. Tada bismo mogli dogovoreni sustav sažetaka, kartica i svega onoga što se odnosi na informiranje korisnika u svim našim časopisima prenijeti u jednu takvu publikaciju, koja bi svijetu pokazala gdje smo i dala mu mogućnost da što brže dodje do što potpunije informacije o tome što se kod nas zbiva i što u nas može naći. Do kojeg je stupnja to moguće postići teško je danas reći, ali spoznati potrebu već je jedan korak prema mogućnostima da se ta potreba realizira u roku koji će nas sve zadovoljiti.